

L'exili català a Mèxic: un pont en el temps

Bona nit, amigues i amics de l'Orfeó Català de Mèxic. Em sento honorat de trobar-me entre tots vostès a l'Orfeó Català de Mèxic. Un calfred d'emoció em traspassa en pensar que em trobo amb l'entitat hereva de la que van fundar catalans que van venir a Mèxic, procedents de Califòrnia, on havia anat a ajudar en les tasques de reconstrucció posteriors al terratrèmol, i que més tard van consolidar diferents aportacions d'onades de catalanes i catalans que van venir fins a aquesta terra a la recerca d'un futur i s'hi van instal·lar, i tot mantenint la seva identitat primera, van contribuir també a construir aquest país.

Així ha estat en altres països del continent americà on els catalans hem anat deixant la nostra empremta: Cuba, Xile, Argentina..., a les ciutats dels quals hi ha diferents casals catalans i pervivències de la llengua catalana en la toponímia o als cognoms. La presència de catalans, doncs, en aquest continent en els darrers segles mai no s'ha fet estranya.

Fins i tot, el premi Nobel de literatura, Gabriel García Márquez, amb qui recentment he tingut el plaer, la sort i el privilegi de compartir taula, ja en el seu llibre *Cien años de soledad* barrejava ficció i realitat en fer sortir l'escriptor Ramon Vinyes com «un sabio catalán» que feia amistat amb el seu mític protagonista, el coronel Aureliano Buendía.

Per això la nostra visita, la de la delegació del Parlament de Catalunya a l'Orfeó Català de Mèxic, vol ser un nou pont amb Amèrica, una trobada de comunicació amb Mèxic.

Al llarg de la història, la impossibilitat de les persones per a arribar a l'altra riba d'un riu, per salvar els avencs o els diferents entrebancs geogràfics que els impedièren arribar molt més enllà, els va empènyer a tendir ponts d'una banda a l'altra. Crec sincerament que el camí de l'exili és un pont que es basteix per edificar una vida més digna, és un camí cap al futur per fugir d'una situació desesperada.

Aquesta imatge, la del pont, va ser també emprada per un grup d'escriptors que es van instal·lar a Mèxic per donar títol a una de les revistes més representatives de la

literatura catalana de l'exili: *Pont Blau*. Un pont de mar que volia enllaçar les ribes del Mediterrani i les de l'Atlàntic amb les paraules, on fins i tot van escriure els que, des dels Països Catalans, no podien fer-ho en la nostra llengua.

Avui el sentit d'aquest acte és retre un homenatge a l'exili, i tot i que i podríem fer-ho genèricament –malauradament aquesta paraula no ha perdut actualitat, no ha caigut en desús–, és just que ens centrem en l'exili dels catalans i les catalanes que van fer cap a aquestes terres.

Tot i trobar-nos ja al segle XXI milers de persones al món, fugint de la guerra, de la gana o de la persecució política, han d'emprendre dia rere dia els camins de l'exili. No és sobrer insistir cada cop que les guerres, per molt preventives que siguin, continuen sent una barbàrie irracional, injustificada, absurda, estúpida. És la cara més amarga, més vergonyant de la humanitat.

Però l'exili no és sempre cap a fora, també n'hi ha que es veuen abocats a un altre exili, a l'interior, el d'aquells i aquelles, impossibilitats per a anar-se'n, que han de viure replegats en ells mateixos, en el silenci, en la impossibilitat de comunicar enmig d'una realitat hostil. La història de Catalunya, com la de Mèxic, sens dubte n'és plena d'exemples. Abans els feia referència a *Pont Blau*. Les seves pàgines són plenes d'exemples d'autors exiliats de la seva pròpia cultura.

I així fou, i molts i moltes dels qui són avui aquí presents ho testimonien d'ençà de l'exili de 1939, el que van ser obligats a realitzar els qui deixaren Catalunya al final d'una guerra injusta, i com totes, i fraticida; una guerra en què el feixisme es va aixecar contra la legalitat republicana i deixà en la contesa milers de morts.

Aquella Catalunya derrotada que tan estremidorament descriu Antoni Rovira i Virgili en un dels llibres que personalment més m'ha colpit i emocionat: *Els darrers dies de la Catalunya republicana*; aquella Catalunya que fugia de la repressió, i en molts casos d'una mort segura, sovint no trobà cap altra sortida que travessar l'Atlàntic a la recerca d'una nova oportunitat. No fa gaire, qui també fou president del Parlament de Catalunya, el molt honorable senyor Heribert Barrera, recomanava, a la vista dels fets que constantment veiem a través de les pantalles dels nostres televisors, la relectura d'aquest llibre.

L'exili posterior a la guerra del 1936 deixava darrere seu el que ja va expressar immillorablement el poeta Joan Oliver a les *Corrandes de l'exili*: «Una esperança desfeta, / una recança infinita / i una pàtria tan petita / que la somio completa.»

Fins a aquesta ciutat de Mèxic van anar arribant els primers anys posteriors a la guerra onades d'exiliats. Aquests van portar el tarannà del nostre poble, i partint d'una tradició associativa considerable, van unir la voluntat de manteniment de les tradicions pròpies, el conreu i la transmissió de la llengua, la cultura i la personalitat nacionals en un context estrany. Això demostra també que la importància del moviment associatiu català a Amèrica no ha de ser interpretat, en cap moment, com la voluntat d'una col·lectivitat estrangera de mantenir-se impermeable a la realitat sociocultural del país de residència. Exiliats catalans com Avel·lí Artís-Gener, Bartomeu Costa-Amic o Pere Calders, entre molts d'altres, són un exemple d'integració professional i personal al país d'acollida.

Poques experiències personals són comparables a les viscudes per qui ha de fugir del seu país, expulsat per la violència o la guerra; aquest fet comporta gairebé sempre una necessitat urgent de comunicar, d'explicar les pròpies vivències i alimentar-se dels pensaments dels altres, i aquests catalans que he esmentat fa un moment ens han deixat múltiples testimonis a través de les seves obres.

No puc deixar, però, d'aprofitar aquesta possibilitat que avui ens oferiu des de l'Orfeó Català per retre també un homenatge a la figura del president del Parlament de Catalunya a l'exili, Francesc Ferreras i Duran, manresà que fou diputat al Parlament per Esquerra Republicana de Catalunya i que sortia de Catalunya juntament amb el president Companys el 28 de gener de 1939.

Els i tants altres que hagueren d'exiliar-se, i que van passar per França, acaronaven l'esperança de poder venir a Amèrica, i molt especialment a Mèxic. Francesc Ferreras i Duran formà part d'aquest grup primerenc d'exiliats que van poder fer el salt de l'Atlàntic, i que havien dipositat en aquest país, en Mèxic, l'esperança d'un futur millor.

Perdoneu-me, tanmateix, que, encara que sigui breument, recordi molts altres que no en van poder fugir i que, un cop a França, encara van haver de patir els efectes de l'ocupació de l'Alemanya nazi. Sense anar més lluny, i justament enguany ha estat

recordat a bastament, el president Lluís Companys va ser capturat per la Gestapo i lliurat a les autoritats franquistes que, després d'un judici tan sumaríssim com injust i irregular, l'afusellaren, l'assassinaren al castell de Montjuïc.

Però també n'hi va haver d'altres, i voldria fer referència a les intenses memòries del dibuixant Ramon Fontseré, llibre certament esclaridor sobre la vida quotidiana i els anhels de supervivència dels que van haver de romandre a l'Estat francès. La duresa d'aquests primers temps d'exili, els camps de concentració que es van instal·lar a Argelers per encabir els que fugien, les vides partides pel drama de la gana quotidiana i pel drama de la mort. Però també cal dir-ho: les precàries condicions de vida i de treball sota el govern de Vichy van frustrar les expectatives dels que havien traspassat la frontera a la recerca d'un futur i que molt sovint van haver de romandre a l'Estat francès en condicions d'il·legalitat, un fenomen que també tenim molt a prop ara, o obligats a allistar-se a la Legió francesa.

Per això el poble mexicà va acollir amb els braços oberts aquell munt d'exiliats que arribaven amb vaixells des de Bordeus o des de la Bretanya francesa. El llavors president de Mèxic, Lázaro Cárdenas –en paraules de Tísner «un president que caminava molts passos endavant del seu poble, i de molts altres països»–, i amb ell Mèxic sencer, va saber respondre al crit d'auxili de la República. Ja des del juny de 1937, Mèxic havia acollit 440 orfes de guerra, procedents, la majoria d'ells, de València i de Barcelona, els anomenats «nens de Morelia», infants que van viure una experiència semblant a la dels «nens de Rússia». Aquest és un, un més dels episodis de la nostra història que caldria treure de l'oblit.

Per això, i reprenc la trajectòria del president Francesc Duran i Farreras, la República mexicana fou el destí final d'alguns dels diputats del Parlament de Catalunya que van poder fer el salt de l'Atlàntic. Ell, que va sortir de Catalunya l'any 1939, no hi va tornar a posar mai més els peus. Un cop a Mèxic, després d'haver passat per Montpeller i Bordeus, gràcies al fet que era un home de cultura i un home amb coneixements, de seguida va poder fer-se una situació. Va muntar una farmàcia juntament amb un altre diputat d'Esquerra Republicana, en Pere Ferrer, que era farmacèutic. La seva implicació social i professional amb l'entorn mexicà el va fer arribar a ser president de

la Cámara Nacional de la Industria Metalúrgica de Mèxic durant quatre anys, així com també a formar part del Consell de la Cámara Nacional de Laboratorios de la Industria Farmacéutica. Farreras i Duran fou fins a la seva mort un militant d'Esquerra Republicana de Catalunya i va formar part del Consell d'Esquerra a Mèxic. Va participar activament, com molts de vostès ja deuen saber, en les activitats de l'Orfeó Català, i arribà a ser-ne fins i tot president de la secció coral. Fou també el bibliotecari d'aquesta casa –ara fa un moment, quan visitàvem la biblioteca, no he pogut evitar pensar en les moltes estones que s'hi deuria passar.

En el llibre de Martí Solé sobre l'Orfeó Català de Mèxic s'hi fa una breu citació: «La biblioteca del nou local serà organitzada i dirigida per l'experta mà de Francesc Farreras i Duran, president del Parlament de Catalunya a l'exili. Era admirable com aquest eminent polític passava hores i hores omplint fitxes de llibres, atenent el públic i fins i tot traient la pols dels prestatges».

El 1956 és vicepresident de la Institució Cultural Catalana, de la qual era president el doctor Antoni Peyrí, el gendre del president Macià. Va formar part del consell de *La nostra revista*, que va publica l'Avel·lí Artís el 1946, i va publicar nombrosos articles a la resta de revistes que es feien a Mèxic: els *Quaderns de l'exili*, *Pont Blau* –que ja he esmentat abans–, etcètera.

Fou el 5 d'agost de 1954 quan els diputats del Parlament de Catalunya residents a Mèxic, que llavors eren nou, es van reunir a l'Ambaixada espanyola, territori legalment espanyol –com he recordat anteriorment, Mèxic es va negar a reconèixer el règim dictatorial del general Franco–, i van votar la proposta del Consell de Catalunya de designació de candidat a la presidència de la Generalitat. Aquests van fer l'escrutini dels vots que els havien arribat per correu de la resta de diputats al Parlament de Catalunya que es trobaven disseminats per diferents països.

En aquella reunió havien d'escollir la Mesa del Parlament de Catalunya i el president de la Generalitat. L'escrutini dels vots va donar la presidència de la Generalitat a Josep Tarradellas. Com a president del Parlament va ser escollit Ventura Gassol, i com a vicepresident primer Francesc Farreras i Duran, però, atesa la renúncia de

Ventura Gassol a presidir el Parlament a l'exili, Farreras i Duran va esdevenir president del Parlament fins al 1980.

Durant els anys de president del Parlament a Mèxic poca cosa podia fer, però va tenir cura que, almenys una vegada l'any, es reunís el que hi havia a Mèxic de la Mesa del Parlament. S'hi va reunir amb els secretaris, els senyors Antoni Dot i el senyor Robert Gerard. Hi ha les actes on consten aquestes reunions. La Mesa, llavors, manté una correspondència abundant i actua sempre que pot actuar com a tal. El president Farreras i Duran durant aquells anys pren part en actes representatius, per exemple, del Govern de la República, que era el govern reconegut a Mèxic.

El 1956 hi ha una visita del president Tarradellas a Mèxic i, naturalment, és el president Farreras qui el rep.

I així van passant els anys, fins al 1980. Aquest mateix any, el 1980, el visita Jordi Pujol –llavors encara només era candidat a les eleccions al Parlament, encara no havia estat elegit president. Al president Farreras li fa una certa gràcia tornar a Catalunya per veure el resultat d'aquestes eleccions, però per motius de salut de la seva esposa no ho fa.

Tanmateix, ell creu que ha arribat el moment de traspassar el seu poder, i aleshores envia una carta a la cambra, una carta datada a Cuernavaca el 15 de març de 1980, cinc dies abans de les eleccions al Parlament de Catalunya, que va adreçada a l'honorable senyor president del Parlament quan encara no podia saber qui seria.

És una carta d'una gran dignitat, i m'agradaria llegir-los-la íntegrament. Veuran com val la pena. Estava adreçada, com he dit, al nou president del Parlament de Catalunya, i diu així: «Honorable senyor, en constituir-se el nou Parlament de Catalunya creiem que els que hem mantingut el primer Parlament amb penes i treballs i a costa de grans sacrificis ja podem renunciar al nostre càrrec amb tota la dignitat amb què el sostinguérem des de 1932. Així propiciem que, amb el nou Estatut, hi hagi un sol Parlament, amb un nou president i una nova Mesa, i també un nou president de la Generalitat, que nosaltres acceptem i acatem amb l'esperança que pugui emprendre la labor de presentar al món una Catalunya Estat amb la pròpia llengua, la catalana.

»Escric quan encara no sabem ni el nom dels nous diputats ni el de les persones que tindran el càrrec d'una i altra presidència. Per això és més escaient encara que ens afanyem a dir que acatem les noves institucions. Per mi i crec que pertots els diputats que ens hem mantingut fidels al mandat que el poble ens donà, els nous presidents són des de la seva presa de possessió els nostres presidents. Per això declaro que renunciem als nostres així que quedi constituït el nou Parlament. Deixo la presidència del primer Parlament de Catalunya, de 1932, i passo a ser un simple ciutadà, un ciutadà més que acata les noves institucions.

»És clar que ens dol la indeguda persistència de les diputacions i dels governs civils, però creiem que les noves institucions que ara comencen faran la labor que calgui per demostrar que mereixem ser un poble lliure i que la nova Generalitat és l'única representació de Catalunya.

»Rebeu, honorable senyor president, amb la meva renúncia, els millors vots perquè l'èxit acompanyi la tasca que aneu a emprendre. Visqueu molts anys, vós, senyor president, i tos els senyors diputats per al bé de la nostra pàtria, Catalunya.»

I signava.

És evident que va construir un pont amb aquesta carta.

No puc deixar de dir que, com a president del Parlament de Catalunya, em sento honorat pel gest del meu predecessor i que vull reiterar el compromís amb el nostre país i amb la institució del Parlament de Catalunya que el president Ferreras tan dignament va assumir.

Per això vull, des del moment històric en què ens trobem, tendir de nou un pont amb aquest país que en els moments més durs de la nostra història ens va acollir i que ara, demostrant així que l'hospitalitat dels mexicans no és només un tòpic, ho ha tornat a fer. Trobar-nos aquí –com també ho és el fet d'haver visitat Guadalajara i d'haver participat activament en les activitats de la Fira Internacional del Llibre on Catalunya era la cultura convidada– n'és un exemple molt clar.

Però, a més, m'atreveixo a dir que vostès mateixos també són un pont: no sols fan intercanvi cultural, sinó que la representació empresarial catalana també ajuda a bastir una xarxa econòmica pròpia.

Vostès, membres de l'Orfeó Català de Mèxic, catalans i catalanes d'origen i mexicans i mexicanes de convicció, representen l'esperit del nostre país i són un exemple del nostre tarannà tolerant, dialogant, integrador i amb voluntat d'integració a la societat que els ha acollit.

Deixin-me acabar amb uns versos del nostre poeta Miquel Martí i Pol, només un fragment d'un poema escaient a l'acte: *Et deixo un pont de mar blava*:

«Et deixo un pont d'esperança / i el far antic del nostre demà / perquè servís el nord / en el teu navegar. / Et deixo un vers a Sinera / escrit amb traç d'un blau lluminós / que cantava a l'Alguer / per cantar el seu enyor... / Et deixo l'aigua i la set, / el somni encès i el record / i la Ponza la mort / per viure cara al mar... el mar... el mar. / L'espai ple de llum / on s'emmiralla el mar... el mar... el mar. / El blau del nostre silenci / d'on sempre neix la cançó. / Que desvetlli la remor de tots els temps / I ens ensenyi l'oblidat gest dels rebels, / amb la força del cant, / amb la ràbia del cos, / amb el goig de l'amor... / Un pont de mar blava per sentir-nos freqüent a freqüent, / un pont que agermani pells i vides diferents, / diferents.»

Senyores, senyors, com a president del Parlament de Catalunya els expresso la gratitud de la nostra pàtria, els expresso també l'admiració més intensa i els presento, amb tota solemnitat, els meus respectes.

Moltes gràcies.